

2021, 8(2): 368-387

DOI: <https://doi.org/10.17572/mj2021.2.368387>

Makaleler (Tema)

BİRAZ DA “ERKEKLERDEN” KONUŞALIM MI? HEGEMONİK ERKEKLİK KAVRAMININ FEMİNİST BİR ELEŞTİRİSİ

İlkay Özkürallı¹

Öz

Türkiye erkeklik çalışmaları literatüründe oldukça merkezi bir yere sahip olan hegemonik erkeklik kavramı, hem R.W. Connell’in ortaya koyduğu biçimiyle hem de ikincil literatürdeki kullanımlarında eleştirilerden azade değildir. Bu çalışmada, kavramın kullanımları eleştirel söylem analizi aracılığıyla 41 makalelik bir literatür bloğunda, kavrama yöneltilen eleştirilerle birlikte incelenmiştir. Buna göre, niyetinden bağımsız olarak, hegemonik erkeklik kavramının feminist bir perspektiften bakıldığında çok da başarılı olmadığı görülmektedir. Heteroseksist patriarkal cinsiyet sistem içerisindeki iktidar ilişkilerini feminist bir ilke temelinde ele alma noktasındaki bu başarısızlık, erkeklik çalışmalarının geneli için feminist epistemoloji ve yöntem tartışmaları açısından kullanışlı bir veridir.

Anahtar Kelimeler: hegemonik erkeklik, erkeklik çalışmaları, feminist epistemoloji, kategorik düşünce, feminist eleştiri

¹ İlkay Özkürallı, Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi Sosyoloji Bölümü, ilkay.ozkuralpli@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1310-6037

Makalenin Geliş Tarihi: 28.02.2021 | Makalenin Kabul Tarihi: 26.10.2021

© Yazar(lar) (veya ilgili kurum(lar)) 2021. Atıf lisansı (CC BY-NC 4.0) çerçevesinde yeniden kullanılabilir. Ticari kullanımlara izin verilmez. Ayrıntılı bilgi için açık erişim politikasına bakınız. Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi tarafından yayınlanmıştır.

SHALL WE TALK ABOUT “MEN”? A FEMINIST CRITICISM OF HEGEMONIC MASCULINITY

Abstract

The concept of hegemonic masculinity has a very central position in the masculinity studies literature in Turkey. However, there is considerable criticism of both R. W. Connell’s use of the concept and especially its use in the secondary sources. In this study, 41 articles are examined in terms of the different uses of the concept of hegemonic masculinity, alongside the criticisms towards the concept, via critical discourse analysis. Accordingly, from a feminist perspective, the concept of hegemonic masculinity is considered ineffective regardless of its intention. The inefficacy of the concept to approach the power relations within the heterosexist patriarchal gender system from a feminist perspective is significant data for masculinity studies with regards to feminist epistemology and methodology debates.

Keywords: hegemonic masculinity, masculinity studies, feminist epistemology, categorical thinking, feminist criticism

Giriş

1980’lerden beri R.W. Connell’in dolaşıma sokarak cinsiyet² teorisi sosyolojisinde kullandığı hegemonik erkeklik kavramı, erkeklik çalışmalarının teorik zemininde birçok araştırmaya rehberlik eden bir hareket noktası olmuştur. Fakat değişen cinsiyet kuramları ve bizzat kavramın barındırdığı epistemolojik ve yöntemsel sorunlar sebebiyle, sıklıkla eleştirilmiş ve bu eleştirilere bağlı olarak da kavram yeniden ele alınmıştır. Son on yıl içerisinde iyice genişleyen Türkiye erkeklik çalışmaları literatüründe de kavramın merkezi konumunu ısrarla sürdürdüğü kolaylıkla görülebilir. Fakat kavrama dair eleştirilere bugüne kadar genellikle değinilmemiş ya da kavramın yanlış kullanımına (Bozok, 2019) ve yarattığı “teorik tıkanmaya” (Günay – Erkol, 2018, s.11) sadece işaret edilerek konuyla ilgili ayrıntılı bir tartışma yapılmamıştır. Bu tartışma, doğrudan alanın kendi çalışma yöntemlerinin ve kullandığı epistemolojilerin sorgulanması ve feminist ve queer teori gibi diğer cinsiyet çalışmalarıyla olan bağıyla ilişkilidir.

Bu noktada, çalışmanın amacı Türkiye erkeklik çalışmaları literatüründeki kullanımlarından hareketle hegemonik erkeklik kavramının feminist bir eleştirisini yapmaktır. Bu eleştiri çalışma boyunca peşine düşülecek şu soruları beraberinde getirir: Hegemonyada ısrarın sebebi nedir? İktidar ilişkilerini daha yatay ilişkilendirmeleri de kapsayabilecek biçimde açıklayan teorik araçlar yok mu? Nasıl “erkeklerin en çok erkekleri

² Judith Butler biyolojik cinsiyet olarak bahsedilen anatomik özelliklerin de tarihsel ve kültürel anlamlar olduğunu dolayısıyla biyolojik cinsiyetin de aslında bir toplumsal cinsiyet olduğunu ortaya koymuştur (2010, 50-53). Bu sebeple, çalışmada KaosGL çeviri sözlüğünü takiben sex beden cinsi ve gender ise cinsiyet olarak kullanılmaktadır (Gedizlioğlu, 2020).

ezdiği” iddia edilir? Erkeklik çalışmalarında feminizm nerededir? Bu sorular eşliğinde çalışmada, hegemonik erkeklik kavramına yöneltilen eleştirileri özetlemek ve erkeklik çalışmaları alanına yönelik “Erkeklik üzerine nasıl araştırma yapıyoruz?” sorusunu harekete geçirecek bir feminist eleştiri sunmak amaçlanmaktadır. Böylece, erkeklik çalışmalarının gerekliliğine ve feminist ya da pro-feminist olduğuna dair yürütülen tartışmaları (artık) bir kenara bırakıp, alanın izole bir cinsiyet çalışmaları alanı olmaktan nasıl çıkarılacağına ve feminizmle ittifakının nasıl güçlendirilebileceğine dair bir tartışma hattının başlatılabilmesi de mümkün olacaktır.

Bu amaçlar doğrultusunda, çalışmada öncelikle hegemonik erkeklik kavramını ortaya atan ve geliştiren isim olarak Connell’in kavramı nasıl tanımladığı ve nelerin altını çizdiği ortaya konmuştur. Bu başlangıç noktasından hareketle, kavramı anahtar kelime olarak seçmiş ve hegemonik erkeklik filtresiyle yapılan aramada ulaşılan en çok atıf almış çalışmalardan oluşan 41 makalelik bir literatür bloğu, hegemonik erkeklik kavramının tanımı, çalışmaların erkeklik çalışmalarına dair ortaya koyduğu paradigma ve feminist perspektifleri açısından incelenmiştir. Yapılan söylem analizinin sonuçları ise kavrama yöneltilen eleştirileri de içine alacak şekilde Muğlaklık, İktidar İlişkileri, Özcü ve Modernist Paradigma ve Kategorik Düşünme başlıkları altında örneklendirilerek özetlenmiştir.

Connell ve Hegemonik Erkeklik

Hegemonik erkeklik kavramı, patriarka kavramının homojen ve soyut olduğu için cinsiyet düzenini anlamakta yetersiz kaldığına yönelik eleştirilerin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Patriarkanın homojen kategorilerinin, cinsiyet kategorilerini ikili bir zıtlık içinde konumlandırması ve çeşitlilikleri görmemesi, erkekler açısından tüm erkekleri temsil ettiğine inanılan tipik bir erkeğe yoğunlaşılması ve farklı erkeklerden bahsedilmemesi anlamına geliyordu (Messerschmidt, 2018). Connell, bu noktada, erkeklik çalışmaları alanında patriarka yerine cinsiyet ilişkilerini geçiren öncü isimlerden biri olmuştur. Dolayısıyla hegemonik erkeklik kavramının tarihsel izleği, Connell’in da içinde bulunduğu cinsiyetler arası farklı hiyerarşilerin gözlemlendiği bir lise projesinden itibaren başlatılabilir. Bu metinde, (daha sonra değişecek olan) hegemonik erkeklik “kültürel olarak baskın kalıplar (davranış ve varoluş biçimleri)” olarak tanımlanmıştır (Kessler vd., 1982). Projenin bulguları “Towards a New Sociology of Masculinity” (Yeni Bir Erkeklik Sosyolojisine Doğru) (Carrigan vd., 1985) başlıklı çalışmada ele alınmış ve sonrasında buradaki model Connell tarafından Gender and Power (Cinsiyet ve İktidar) çalışmasında bir cinsiyet teorisi sosyolojisine uygulanmıştır. Connell, kavrama dair en çok atıf aldığı söylediği sayfalarında (Connell ve Messerschmidt, 2005, s. 830-831) öncelikle hegemonik erkekliğin erkeklerin kadınlar üzerindeki evrensel tahakkümü temelinde kurulduğunu, bu bağlamda erkekler arası hiyerarşilerin patriarkal düzenin vazgeçilmez bir parçası olduğunu vurgulamıştır (Connell, 1987, s. 183). Sonrasında ise Antonio Gramsci’den aldığı hegemonya kavramını, kültürel süreçlerde diğerlerinin tabi kılınmasıyla sonuçlanan, kazanılmış bir toplumsal üstünlük şeklinde tanımlamıştır (Connell, 1987, s.184). Hegemonya kavramı, patriarkal iktidar ilişkilerinde sadece güç ve baskıya değil aynı zamanda tahakkümün yeniden üretimine, bu üretimin doğasına ve bu tahakküme yönelik rızaya dikkat çekmeyi mümkün kıldığı için tercih edilmiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, Connell’in hegemonik erkekliğin doğrudan tanımını yapmaktan ziyade nasıl işlediğine odaklanmış olmasıdır. Kavramın, cinsiyet rolü teorisindeki “kültürel erkeklik ideali ya da ideallerinden”, bu ideal ya da ideallerin erkeklerin çoğunluğuyla çoğu zaman örtüşmediği için farklılaştığını vurgulamıştır. Connell için hegemonik erkeklik kavramında önemli olan,

“iktidar sahibi erkeklerin kim olduğundan” ziyade “bu erkeklerin iktidarını sürdürenin ve bu kadar çok sayıda erkeği bunu desteklemeye yönlendirenin ne olduğudur” (Connell, 1987, s.185). Dolayısıyla, özellikle ikincil literatürde ele alındığı gibi, hegemonik erkeklik kavramının bir ideal-temsil özdeşliği olarak ele alınmasından ziyade, bu ideallerin nasıl meşrulaştırıldığına, başka bir deyişle erkeklerin çoğunluğunun bu idealle nasıl suç ortaklığı yaptığına işaret edilmiştir. Nitekim kavram, aldığı eleştiriler göz önünde tutularak, Connell’in sonraki çalışmalarında (2005; Connell ve Messerschmidt, 2005) netleştirilmiş ve “erkeklerin hâkim konumunu ve kadınların tabi kılınmasını garantileyen (ya da garantilemesi beklenen) patriarkanın meşruluğu sorununa, mevcut durumda kabul gören cevabı somutlaştıran cinsiyet pratiği tertibatı” olarak tanımlanmıştır (Connell, 2005, s.77). Kavram bu teorik zeminden hareketle, erkeklik çalışmaları alanında eğitim, şiddet, psikanaliz, medya çalışmaları vb. geniş bir yelpazede kullanıma sokulmuştur. Bu zengin ikincil literatür, beraberinde kavrama yönelik eleştirileri de getirmiştir. Dolayısıyla, öncelikle incelenen literatür bloğuna daha yakından bakmak ve sonrasında incelemenin sonuçlarını eleştirilerle birlikte değerlendirmek, kavramın Türkiye erkeklik çalışmaları literatüründe nasıl kullanıldığını görmemize imkan sağlar.

Yöntem ve Analiz

Çalışma “hegemonik erkeklik nedir?” ve “hegemonik erkek kimdir?” sorularına yanıt aramaz; kavramın erkeklik çalışmalarında bir araç olarak nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın feminist perspektiften ortaya koyduklarını inceler. Bu amaç doğrultusunda, çalışma hegemonik erkeklik merkezli olma şartı aranmadan, kavramı içeriğinde herhangi bir şekilde kullanmış ve kendine anahtar kelime olarak seçmiş 41 makalenin (Tablo 1) söylem analizinden oluşmuştur. 33 makaleden oluşan ilk makale seti, “hegemonik erkeklik” filtresiyle DergiPark veri tabanında gerçekleştirilen arama sonuçlarından elde edilmiştir.³ Bu ilk sete ek olarak, Google akademik arama motoru üzerinden hegemonik erkeklik filtresiyle yapılan aramayla ulaşılan en çok atıf almış sekiz makale de incelenmiştir. Bu sekiz makale, okunma sıraları ortalamasının üstünde olduğuna ve atıf aldığına göre literatüre yaptığı katkı da azımsanamayacak olduğu için tercih edilmiştir. Toplamda ulaşılan 41 makale, kavramın tanımı, çalışmanın kavram üzerinden erkeklik çalışmalarına dair ortaya koyduğu paradigma ve feminist perspektifleri açısından eleştirel söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz, Connell’in hegemonik erkeklik kavramına dair tanımları ve kavramla birlikte öne çıkarmak istediği vurguları temel alarak gerçekleştirilmiş ve sonuçlar kavrama yönelik feminist eleştirilerle birlikte okunmuştur. Yapılan analizler sonucu muğlaklık, iktidar ilişkileri, modernist ve özcü paradigma ve kategorik düşünme şeklinde dört başlığa ulaşılmıştır. Çalışmada, en çok atıf almış sekiz makale genel hattı vermesi açısından öne çıkarılmış olsa da bu dört başlık (örneklerde de görüleceği üzere) tüm literatür bloğunun analizini ve feminist eleştirisini kapsar.⁴

³ Arama sonuçlarından İngilizce makaleler, kitap eleştirileri ve bildiriler çıkarılmıştır.

⁴ Bu feminist eleştiri, erkeklik çalışmaları alanında tam da burada işaret edeceğim noktalar bağlamında “başarısız” yani feminist bir perspektiften yazılmamış iki çalışması olan (Bkz. Özküraplı, 2012; Özküraplı, 2013) bir araştırmacı olarak yaptığının altını çizmek isterim. Fakat kendi çalışmalarımı incelemem hakkaniyetli olmayacağından ve zaten belirlenen kriterlere de uymadığından bu iki çalışma burada incelenmedi. Ama yine de bu eleştirilerden hiçbir şekilde azade olmadığım konusunda ısrarcıyım. Kaldı ki böyle bir çalışmanın peşine düşme motivasyonum tam da bu “feminist olmayan” çalışmalarımı hesaplama arzudan kaynaklanır. Bu anlamda, bu çalışmanın kesinlikle bir değersizleştirme çabası olarak görülmemesi gerekir. Niyetim, erkeklik çalışmaları alanında feminist epistemoloji bağlamında bir tartışma hattı açmak ve alanın feminizmle ittifakını güçlendirmeye yönelik bir katkı sunmaktır.

Tablo 1

YAZAR	BAŞLIK	TARİH VE ATIF BİLGİSİ
Aka Erdem, N. (2017)	Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Alev Alıtlı Romanlarında Özne-İktidar İlişkisi.	Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 6 (2), 936-963.
Akça, E. B. ve Tönel, E. (2011)	Erkek(lik) çalışmalarına teorik bir çerçeve: feminist çalışmalardan hegemonik erkekliğe.	İlker Erdoğan (Der.) içinde, Medyada Hegemonik Erkek(lik) ve Temsil, (s. 11-39). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
Akça, E. ve Şakar, S. (2020)	Basketbol reklamları üzerinden spor medyasında cinsiyetçi söylem ve hegemonik erkeklik temsili.	Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD), 6 (2), 503-517.
Aktaş, Z. (2019)	Türk fimlerinde erkeklik tipolojilerini içerden ve dışardan eleştirel bir okuma: Tersine Dünya ve 14 Numara.	Journal of Social Sciences and Humanities, 3 (1), 42-57.
Altınoluk, D. (2017)	Cinsiyetlendirilmiş kurum olarak akademi: erkek akademisyenlerin "öteki" üzerinden erkeklik inşaları.	Masculinities: A Journal of Identity and Culture, (8), 37-58.
Anbarlı, Z. (2019)	Dijital televizyon dizilerinde hegemonik erkeklik.	Erciyes İletişim Dergisi, Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu Özel Sayısı, 81-104.
Aydoğan, D. (2020)	Hegemonik erkeklik krizi ve yeni Türk Sineması'nda erkeklik halleri.	Erciyes İletişim Dergisi, 7 (1), 1-24.
Ayten, D. (2020)	Tarihsel süreçte değişen Japon erkeklikleri.	Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7 (11), 170-199.
Barutcu, A. (2015)	A steady basis with "the loss of a small piece": a relationship between male circumcision and hegemonic masculinity in Turkey.	Masculinities: A Journal of Identity and Culture, (3), 129-155.
Barutcu, A. (2019)	Savaş kahramanı bir vicdani retçi: Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge) filminde çatışan erkeklikler.	Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi, 6 (2), 199-226.
Bozok, M. (2009)	Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların	VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi 'Toplumsal Dönüşümler ve

	sosyalist feminist bir eleştirisine doğru.	Sosyolojik Yaklaşımlar' (s. 430-445). Sosyoloji Derneği.
Bulgu, N. (2005)	Sporda şiddet ve alt-kültür.	Spor Bilimleri Dergisi, 16 (4), 229-250.
Bulgu, N. (2012)	Futbolda Şiddetin Erkeklik Anlamları.	Spor Bilimleri Dergisi, 23 (4), 207-219.
Cengiz, K., Tol, U. ve Küçükural, Ö. (2004)	Hegemonik Erkekliğin Peşinden.	Toplum ve Bilim, 101: 50 – 71.
Çarpar, M., ve Gönç Şavran, T. (2019)	Beden, kültür ve erkeklik: vücut geliştirmenin eril bir alan olarak savunulması üzerine sosyolojik bir çalışma.	Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4 (2), 264-288.
Çelik, Y., Doğan, S. ve Sivri, T. (2019)	Wattpad romanlarında küresel hegemonik erkeklik: psikopat mafya.	Masculinities: A Journal of Identity and Culture, (12), 82-128.
Demiriz, G. ve Baran, B. (2018)	'Babalık deneyimleri'nde erkekliklerin değiş(mey)en yüzü: blogger babaların anlatıları üzerinden bir analiz.	Gaziantep University Journal of Social Sciences, 17 (3), 1074-1089.
Elgün, A. (2020)	Erkek evreninde erkeklik biçimlerinin temsili: www.erkekadam.org üzerine nitel bir analiz.	Erciyes İletişim Dergisi, 7 (2), 871-894.
Erbalaban Gürbüz, Ö. (2016)	Korkuyorum Anne'de hegemonik erkekliğin yapı sökümü.	Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi, 3 (2), 125-142.
Erdoğan, İ. (2014)	Erkek dergilerinde sağlıklı erkek neden ideal erkektir? Men's Health Dergisi'nde hegemonik erkeklik ve popüler sağlık söylemi.	Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi, Özel Sayı: 3 (Sağlık İletişimi), 133-154.
Gedik, E., Çakır, H. ve Coşkun, A. (2020)	Bir inşaa süreci olarak erkeklik: Yozgat örneği.	Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 84-95.
Gön, A. (2019)	Tepenin Ardı homososyallik, aile ve erkeklik.	sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi , 5 (1) , 53-74 .
Karaduman, S. ve Adalı Aydın, G. (2017)	Hegemonik erkekliğin medyadaki inşası ve temsili: Survivor 2017 program incelemesi.	Middle Black Sea Journal of Communication Studies, 2 (2), 26-40.

Kavasoğlu, İ. ve Yıkılmaz, A. (2018)	Şampiyonluk ve yenilgi arasında bir kimlik: Wushu'da ğretilen erkeklik formları.	CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13 (2), 318-341.
Kepekçi, E. (2012)	(Hegemonik) erkeklik eleştirisi ve feminizm birlikteliği mümkün mü?.	Kadın Araştırmaları Dergisi, 0 (11).
Köten, E. ve Akdemir, H. (2021)	Rap müzikte toplumsal cinsiyet temsilleri: Toplumsal cinsiyet klişeleri, hegemonik erkeklik ve cinsiyetçilik.	Lectio Socialis, 5 (1), 43-59.
Nas, A. (2017)	Erkekler de ağlar, Ama... Axe reklamındaki hegemonik erkeklik eleştirisinin yorumlanma biçimleri.	Erciyes İletişim Dergisi, 5 (2), 62-80.
Oktan, A. (2013)	Türk sinemasında hegemonik erkeklikten erkeklik krizine: Yazı-Tura ve erkeklik bunalımının sınırları.	Selçuk İletişim 5 (2), 152 – 166.
Onur, H. ve Koyuncu, B. (2004)	Hegemonik erkekliğin görünmeyen yüzü: Sosyalizasyon sürecinde erkeklik oluşumları ve krizleri üzerine düşünceler.	Toplum ve Bilim, 101, 31-49.
Özbay, C. (2013)	Türkiye'de hegemonik erkekliği aramak	Doğu Batı 63: 185-204.
Özben, M. ve Youssouf, M. (2019)	Hegemonik erkekliğin uzantısı olan onur kodları ve şiddet: Otomatik Portakal örneği.	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (1), 103-112.
Özdemir, O. (2010)	Tecavüzü, Hegemonik Erkeklik Zemininden Kavramak.	Fe Dergi 2 (2010): 75-90.
Özkantar, M. (2019)	Türk televizyonlarında yayınlanan gelin kayınvalide programları: Hegemonik erkeklik bağlamında bir inceleme.	Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 4 (7), 16-35.
Şenol,D, Çalar, V. (2018)	Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Batman'da Erkek Olmak.	Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (1), 1-16.
Türk, H. B. (2008)	Eril tahakkümü yeniden düşünmek: Erkeklik çalışmaları için bir imkan olarak Pierre Bourdieu.	Toplum ve Bilim, 112, 119 – 146.

Türkoğlu, B. (2014)	Fay hattında erkeklikler: Çalışma ve işsizlik ekseninde erkekliğe bakış	Mülkiye Dergisi, 37 (4), 33-61.
Uluğ, Ö. M. (2015)	"Soyadım kimliğimdir, evlenince kaybolmamalıdır": Hegemonik erkeklik ile Medeni Kanun'un 187. maddesi arasındaki ilişkiye eleştirel bir bakış.	Fe Dergi 7 (2), 48-58.
Ünal, B. (2018)	The Post'ta kadın gazeteci imajı ve "Özgür Basın" miti.	SineFilozofi, 3 (5) , 67-101.
Yüksel, E. (2013)	Bir savaş anlatısı Olarak Nefes: Vatan Sağolsun ve hegemonik erkekliğin krizi.	Fe Dergi 5: 14-31.
Yüksel, E. (2019)	Babalar ve Oğullar: 2000'ler Türkiye sinemasında erkeklik Krizi.	sinecine: Sinema Araştırmaları Dergisi, 4 (2), 41-67.
Yürek, N. ve Balcı Karaboğa, F. (2018)	Türkçe ders kitaplarında hegemonik erkeklik.	Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (3), 956-987.

2004 yılında Toplum ve Bilim'in çıkardığı "Erkeklikler" sayısında hegemonik erkekliği doğrudan merkezine koyan iki çalışma yer almaktadır. Bunlardan ilki olan Onur ve Koyuncu'nun (2004) çalışmasında, hegemonik erkeklikten "egemenlik ve erkekliklerin farklılaşmasını açıklayıcı bir kavram" (s.34) olarak bahsedilir ve net bir tanım verilmez. Çalışmanın genelinde ise erkeklikler, sosyalizasyon süreçleri üzerinden ele alınmaktadır; fakat Connell modernist ve özcü paradigmadan hareket ettiği ve bu anlamda iktidar ilişkilerini ön plana çıkarmadığı için sosyalizasyon süreçlerinin terk edilmesi gerektiğini salık verir. Ayrıca, ileride ayrıntılı biçimde incelenecek olan, erkeklerin birer fail olarak göz ardı edilmesi temasına da rastlanmıştır; bunun için "oğlanlar ... oğlan yapırlılar" (s.41) cümlesi örnek verilebilir. Aynı dergideki ikinci çalışmada, Cengiz, Tol ve Küçükural (2004) hegemonik erkekliği, aynı zamanda "erillik" olarak isimlendirip "çok kısıtlı bir kesimin sahip olduğu değerlere karşılık gelen bir ideal" olarak tanımlar. Saha çalışmalarından edindikleri izlenimleri aktaran yazarlar, mevcut erkeklik pratikleri ile reel olmayan bu erillik durumu arasındaki gerilime işaret ederek, erkek özneyi, "erkeklere bunca işkenceyi yaptıran" (s.67) gibi kullanımlarla pasif bir konumdan okurlar.

Bu noktada, çalışmanın genelinde bizzat erkek öznelerle gerçekleştirilen sadece sekiz saha çalışması olduğu bilgisi önem arz eder. Zira 2004 ve 2021 yılları arasında yayınlanmış 41 makalelik bu literatür bloğunun 22'si (sinema, medya, edebiyat ve müzik olmak üzere) film ve metin analizinden, 11'i ise kuramsal çalışmalardan oluşmaktadır. Oktan'ın Yazı-Tura filmi erkeklik krizinin bir temsili olarak ele alan (2008) çalışması da sinema filmi üzerinden erkeklik temsillerini inceleyen çalışmalardan biridir. Hegemonik erkekliği, hem "yaygın biçimde görünür olan erkek kimliği" hem de "baskın bir erkeklik biçimi" olarak tanımlar. Hegemonik erkekliğin, erkeklerin çoğunluğuyla doğrudan ilişkilendirildiği düşünüldüğünde, "yaygın görünürlük" iddiası tartışmalıdır. Kaldı ki baskın olan yaygın olmak zorunda değildir. Erkeklik krizini filmin

karakterleri üzerinden incelerken cinsiyetli iktidar ilişkilerinde kadınlara pek yer vermeyen Oktan, “erkek kimliğinin şiddetine en çok maruz kalanların ‘belki de’ yine erkekler olduğu” (2008, s.155) iddiasıyla erkekleri erkekliğin kurbanı olarak öne çıkarır. Öte yandan, yine Türkiye sinemasında erkeklik krizini ele alan Yüksel, “erkek karakterlerin mazlum öznelere dönüştürülmesi yoluyla erkeklik kayıplarının bir haksızlık olarak görülmesinin mümkün kılındığına” ve bunların söz konusu karakterlerin davranışları için “bir özür sağladığına” dikkat çeker (2019, s.64) ve bu şekilde, erkeklik krizine dair temsillerin farklı ve daha feminist bir okumasının da mümkün olduğunu ortaya koyar.

Buradaki feminist okumanın sahip olduğu perspektif, erkeklik çalışmalarını sadece bir mağduriyet alanına dönüştürmeyen, kadın üzerinde kurulan tahakkümü görmezden gelmeyen ve “erkekliği” erkeklerden sıyrarak meşrulaştırmayan bir perspektiftir. Bu perspektifin eksikliği, feminizmin, erkeklik çalışmalarının ve hegemonik erkeklik kavramının tarihçesini veren bir giriş yazısı olarak Akca ve Tönel’in (2011) çalışmalarında da görülebilir. Eleştirilerine yer vermeksizin kavramı, “genel olarak erkeklerin kadınlar üzerindeki egemenliğinden beslenen ve farklı erkeklik biçimleri arasında da hegemonik bir ilişki inşa eden bir erkeklik kurgusu”, “bir kültürel ideal” ve “tüm erkeklerin rızaları aracılığıyla üretilen” “ortak bir varsayım” olarak tanımlayan bu çalışma, her ne kadar kavramı ayrıntılı biçimde ele alsın ve “farklı erkeklik biçimleri” vurgusu taşısa da söz konusu farklı erkekliklerden bahsetmez. Farklı erkekliklerden bahsedilmediğinde, sadece hegemonik erkekliğin inşasındaki cinsiyetler arası iktidar ilişkileri değil aynı zamanda cinsiyet içi iktidar ilişkileri de gözden kaçırılır ve mesele hegemonik olan ve olmayan ikiliğine indirgenmiş olur. Bu ikilik, erkeklik çalışmalarını, “hep kadınların ezilmişliği üzerinden okunan erkeklik pratiklerinin, bu kez her iki cinsin mağduriyeti üzerinden yüksek sesle okunmaya ihtiyacı vardır” (s.37) cümlesinde de görülebileceği gibi, sadece bir mağduriyet alanı olarak kurar. Bu açıdan bakıldığında Kepekçi’nin (2012) çalışması, diğer çalışmalardaki “mağduriyet” vurgusundan ayrışır. Zira Connell’in kavramda vurguladığının, kadınların ezilmesi olduğunu hatırlatır ve feminizmle erkeklik çalışmaları arasındaki ilişkilenebilir. Fakat, erkeklik ayrıcalıklarından pay alan “suç ortağı erkeklikler” için kullandığı “piyon” benzetmesi, yine de erkekler ve faillik mesafesiyle ilgili akıllarda soru işareti bırakır.

Bozok’un (2009) çalışması ise feminist perspektifine dair yukarıdaki örneklerin aksine kafalarda herhangi bir şüphe bırakmaz. Zira, hem kavramı hegemonik erkeklik kuramı bağlamına yerleştirerek Connell’in erkekliklerin çoğulluğuna ve iktidar ilişkilerine öncelik verdiği biçimde inceler hem de erkeklik çalışmalarındaki sınıf tartışmalarının eksikliğinin altını çizerek sosyalist feminist perspektifle bir ittifak önerir. Nitekim incelenen literatür bloğuna bakıldığında da sınıf temasının sadece Türkoğlu’nun saha çalışmasında (2014) doğrudan kendine yer bulabildiği, Anbarlı’nın (2019) çalışmasında ise “hegemonik erkeklik ve sınıf” şeklinde bir alt başlık olarak ele alındığı görülür. Bu eksiklik, örneğin, Gedik, Çakır ve Coşkun’un Yozgat’ta yürüttüğü saha çalışmasında “genç erkeklerin gelecekle ilgili en çok dile getirdikleri sorunun ‘ev geçindirme kaygısı’ olduğu” bulgusunda fazlasıyla hissedilir. Zira bu kaygı, Yozgat’ta bilinen bir intihar olmasa da “baba intiharları” ve erkeklerin ailelerini öldürmelerinin sebepleriyle ilişkilendirilmiş, fakat sınıfsal bağlamına oturtulmamıştır (2020). Son olarak (çalışmanın yapıldığı dönem itibarıyla) en çok atıf alan makale olan Özbay’ın (2013) çalışması, kavramın yapısalcı bir cinsiyet kuramına ait olduğunu teslim ederek, iktidar ilişkilerini göz ardı etmeksizin hegemonik erkekliği bir performans olarak tanımlar. Böylece hem modernist ve özcü paradigmayı geride bırakır hem de yapıp-etmelere yaptığı vurguyla da failliği erkek öznedenden esirgemez.

Kavrama Yönelik Eleştiriler

Erkeklik çalışmalarının feminist bir perspektifi benimseyen eleştirel bir alan olarak kurulması söz konusuysa (zira aksi erkeklik değil erkekçilik olacaktır), literatürdeki merkezi ve sık kullanımıyla hegemonik erkekliğin bir kavram olarak neye hizmet ettiği ve nasıl ele alınacağı önemli bir sorudur. Zira Stephen Whitehead'in ifade ettiği gibi, kavram "iki kelimeyle yazara erkeklik hakkında basit, politik ve eleştirel bir biçimde yazma imkânı veren" bir çekiciliğe sahiptir (1998, s. 58). Bu bağlamda, çalışmanın devamında buraya kadar incelenen makalelerde de öne çıkmış ve analiz sonuçlarıyla ulaşılan dört başlık, kavrama yönelik eleştirel literatürle birlikte özetlenecektir.

Muğlaklık

Hegemonik erkeklik kavramının Connell'in hedeflediği amaçları ıskaladığı iddiasında yoğunlaşan eleştirilerin başlangıç noktası, kavramın muğlaklığıdır. Zira hegemonik erkeklikten bahsederken kültürel temsillerden mi, gündelik pratiklerden mi ya da kurumsal yapılardan mı bahsedildiği sorularına tatmin edici cevaplar alınmaz ve bu da çelişkileri beraberinde getirir (Hearn, 2004, s. 58). İncelenen literatür bloğunda da benzer bir muğlaklık söz konusudur. Bu bağlamda, tanımlardan yola çıkıldığında hegemonik erkeklığe dair ulaşılan kelime seti (erkeklığı niteleyen sıfatlarda) "egemen, ideal, baskın, iktidar, tipik, eril, emsal" ve (bu sıfatların nitelediği isimlerde) "tip, tür, pratikler, rol, performans, imaj seti, model, özellik, değerler, norm, ilke, simge konum" gibi geniş bir yelpazede çeşitlenir. Bu kullanımlar birbirine yakın gibi görünebilir; fakat Connell'in hegemonya kavramını özellikle de iktidar ilişkilerini güç ve baskıya özdeş kılmak yerine, bu ilişkilerin nasıl yeniden üretildiğine ve ilişkilerdeki "rıza"nın yerini öne çıkarmak için tercih ettiği unutulmamalıdır. Örneğin, Ayten (2020) çalışmasında hegemonik erkeklığı "baskın erkeklik" olarak tanımlayıp, metin içerisinde de kavramı hem "baskın" hem de "ideal" erkeklik şeklinde kullanmıştır. Halbuki, baskın hegemonyayı karşılamadığı gibi, "ideal"le de özdeş değildir. Yine, Erdoğan (2014) çalışmasında hegemonik erkeklik yerine "geleneksel" ve "ortodoks" erkeklik kullanırken, Yürek ve Balcı Karaboğa "hegemonik", "normatif" ve "ideal"i birbirinin yerine kullanır (2018, s. 962). Dolayısıyla, kavram hem çalışmalar arasında hem de tek bir metin içerisinde bile farklılaşır. Örneğin, Özben ve Youssouf, aynı metin içerisinde hegemonik erkeklik kavramını "bir ideal tip", "baskın ve egemen ideal bir erkeklik türü", "tipik olarak baskın erkek davranış biçimi", "kazanılan bir konum" ve "kültürel bir yapı" olarak tanımlar (2019). Peki ama hegemonik erkeklik aynı anda nasıl hem bir tip hem bir tür hem bir davranış biçimi hem bir konum hem de bir yapı olabilir? Bir diğer dikkat çekici kullanım biçimi ise hegemonik erkekliğin, Aydoğan (2020) örneğinde görülebileceği gibi, metnin içinde doğrudan "erkeklik" yerine kullanılmasıdır. Bu noktada incelenen makalelerde, kavramın "kültürel bir ideal" olarak tanımlanması konusunda bir eğilim olduğu söylenebilir; fakat bu idealin tekabül ettiği "şeyler" arasında açıkça bir tutarlılık bulunmamaktadır.

Öte yandan, Patricia Y. Martin kavramın muğlak kullanımına işaret ederken, aynı zamanda bu muğlaklığın sürekli bir "negatif tip" üzerinde yoğunlaştığını iddia eder (1998, s. 473). Üstelik bu iddia sadece ikincil literatüre yönelik değil, agresif davranışları çoğunlukla erkeklik olarak kodlayan Connell'in çalışmalarına da yöneliktir. Nitekim Bulgu, doğrudan Connell'a atıfla, çalışmasında hegemonik erkekliğin "erkeklik inşasında erkeklik değerlerini agresiflik, rekabet, kahramanlık ve heteroseksüellik ile tanımlayarak, erkek egemenliğini güçlülük miti üzerine kurduğunu" (2012, s.209) söyler. Benzer şekilde, Özkantar da çalışmasında hegemonik

erkeklığı hem “aşırı erkeklik” ve “negatif erkeklikle” hem de bunların hepsini “ataerkil düzen” ile özdeşleştirmiştir (2019, s. 17). Bu çelişkili hal, kavramın giderek özcü çağrışımlara yol açan erkeklik tipolojilerine doğru kaymasıyla sonuçlanır.

Şüphesiz bir kavram, farklı bağlamlarda, farklı kültür ve dillerde birbirinden farklı kullanılabilir ve çeşitli biçimlerde tanımlanıp, farklı kullanımlar ve anlamlarda dolaşıma sokulabilir. Fakat buradaki asıl mesele, kavramın kullanımıyla ilgili muğlaklığın yanı sıra kavramın ortaya çıkış ilkelerini deşilleyecek biçimlere dönüştürülmesiyle ilgilidir. Nitekim Connell ve Messerschmidt, Cinsiyet ve İktidar’da hegemonik erkekliğin sabit bir karakter olarak tanımlanmasına yol açan bir kişilik özelliği terminolojisine dönüştüğü yönündeki eleştirilere hak vermiş ve kavramın “sabit bir karakter tipolojisi” ya da “toksik özellikler toplaşmasına” dönüşmesine özellikle karşı olduklarını ifade etmişlerdir. Buna bağlı olarak erkekliğin özcü bir kategori olarak kullanımını aşmak için, kavramı yeniden biçimlendirirken cinsiyet tertibatlarını öne çıkaracak yaşam öyküsü yaklaşımını önermişlerdir. (2005, s. 854). Bu noktada, incelenen literatürde saha çalışmalarının oldukça az olmasının yanı sıra, yaşam öyküsü yaklaşımının yer almadığını vurgulamak gerekir. Kaldı ki öznenin kendine ait kendi dilinden anlatısı, sadece doğrudan yaşam öyküsü yaklaşımında ele alınmak zorunda değildir. Bu anlamda, deneyimlerin somutlaştığı anlatılar olarak “blogger babaları” inceleyen Demiriz ve Baran’ın çalışmaları (2018), bu anlatıların feminist mücadele açısından önemini altını çizen bir örnektir.

İktidar İlişkileri

Connell’in cinsiyet teorisinin temel amaçlarından biri, cinsiyet rolü teorisine bir alternatif sunmaktır. Zira cinsiyet rolü teorisinde, aynı terim “bir mesleği, bir siyasi makamı, anlık bir alışverişi, bir hobiyi, yaşamın bir aşamasını ve cinsiyeti ifade etmek için” kullanılabilir; bu kaygan zemin de analizlerde tutarsızlığa yol açar. Fakat, daha önce Onur ve Koyuncu (2004) örneğinde de görüldüğü gibi, incelenen literatürde cinsiyet rolü teorisi ve sosyalizasyon yaklaşımları karşılaşılan bir tema olmuştur. Örneğin, Aktaş da (2019) Türk filmlerinde erkeklik tipolojilerini incelediği çalışmasında, cinsiyetin “sosyo-kültürel olarak belirlenen cinsiyet rollerine” karşılık gediğini yazar. Bu çalışmalarda, hegemonyanın nasıl kurulduğu, nasıl meşrulaştırıldığı ve bir cinsiyet tertibatı olarak erkekliklerin kadınlarla ve farklı erkeklerle nasıl ilişkilendiğinden ziyade belirli temsiller ve tipolojiler vurgulanır. Halbuki, Connell’in cinsiyet rolü ve sosyalizasyona yönelik bir diğer eleştirisi, rol kuramının toplumsal eşitsizlikleri ve iktidar ilişkilerini önemsizleştirerek tepkisel kalmasına ve cinsiyeti homojen kategorilere indirgeyerek dikotomik bir şekilde ele almasına ilişkindir (2005, s. 26-27; 1987, s. 47 -54). Benzer şekilde, sosyalizasyonun da kişinin çok katmanlılığına ve iktidar ilişkilerine kör kalan ve böylece şiddeti göz ardı eden bir yaklaşım olarak reddedilmesi gerektiğini belirtir (Connell, 1987, s. 191-96). Bu bağlamda, hegemonik erkeklik kategorisi, iktidar ilişkilerini, cinsiyetin tarihselliği ve akışkanlığını ön plana çıkaracak ve tepkisel olmayan bir değişimi içeriden kavrayacak bir erkeklik siyasetini mümkün kılması açısından önerilir.

Connell cinsiyet rolü teorisini ve sosyalizasyonu özellikle iktidar ilişkilerine kör kaldığı için terk edip, hegemonik erkeklik kavramını ortaya atmıştır. Ancak hegemonik erkeklik bağlamında iktidar ilişkileri çoğunlukla cinsiyet içi ilişkilere sıkışıp kalmış ve erkekliklerin patriarkayla olan ilişkilendirmelerini göz ardı etmiştir. Demetrakis Z. Demetriou (2001), erkekliklerin patriarkayla olan ilişkilendirmelerini hegemonik erkeklik kavramının temelindeki feminist ilke olarak belirler. Bu bağlamda, eleştirisini hegemonya kavramı üzerinden

yaptığı dışsal ve içsel hegemonya ayrımı ile açık bir biçimde gözler önüne serer. Bu ayrıma göre, basit biçimde ifade edilecek olursa, dışsal hegemonya cinsiyetler arası iken içsel hegemonya cinsiyet içi ilişkilere dairdir. Bu noktada, içsel hegemonya kendinde bir amaç olmaktan ziyade dışsal hegemonyanın gerçekleşmesi için bir araçtır; yani erkekler arası ilişkileri düzenleyen de yine erkeklerin kadınlar üzerindeki küresel hakimiyetidir. Dolayısıyla erkekler arasındaki hiyerarşinin sebebi, kadınların tabiiyetindeki kabul edilmiş güncel stratejilerdeki başarıları ya da başarısızlıklarıyla ilişkilidir. Örneğin, eşcinsel erkekliklerin tabi kılınmasının sebebi öncelikli olarak cinsel yönelimlerinin patriarkanın yeniden üretiminde vazgeçilmez olan heteronormativiteye bir tehdit oluşturmasıdır. Bu noktada Demetriou, feminist ilkedden yola çıkarak dışsal hegemonyaya öncelik veren Connell'in tabi kılınmış ve marjinalleştirilmiş erkeklikler analizini, hegemonik erkeklikle sürekli gerilim halinde ama ona nüfuz etmeyen bir biçimde yaptığını iddia eder. Bu "öteki" erkekliklerin hegemonik erkeklikle ilişkileri sadece tabi kılınmak ve marjinalleştirilmek üzerinden kurulurken, Demetriou'nun da altını çizdiği gibi, hegemonik erkekliğin inşasında hiçbir etkisi yokmuş gibi ele alınır ve böylece hegemonik olanlar ve olmayanlar şeklinde bir düalizm yaratılmış olur. Bu düalizm, içsel hegemonyanın dışsal hegemonyadan ve dolayısıyla feminist ilkedden ayrılarak kendinde bir amaç olarak ele alınmasına sebep olur; ikincil literatürde de yeniden üretilir. Halbuki patriarkanın yeniden üretimi zorunlu olarak sadece hegemonik erkeklikten gelmez; tabi kılınmış ve marjinalleştirilmiş ve hatta belki de en önemlisi suç ortağı erkekliklerin de bu üretimde rolü vardır. Bu sebeple, Demetriou hegemonik erkekliğin yerine erkeklikler arasındaki farklılıkların sahiplenilerek konjonktürle uyumlulaştırıldığı ve bu şekilde patriarkayı yeniden üreten "melez bir eril blok" anlayışı önerir (2001, s. 348). Bu anlayış, diğer film incelemelerinden "erkeklik kavramını verili kabul etme alışkanlığını askıya almayı" (Günay-Erkol'dan aktaran Barutçu 2019) başarabilmesiyle ayrışan Barutçu'nun (2019) farklı erkekliklerin çeşitlilik barındıran yapısını "iktidar bloğu" üzerinden ele alışında izlenebilir (2019).

Patriarkadan bağımsız herhangi bir erkeklikten bahsedilemez ve bu açıdan, erkeklikler arası iktidar ilişkilerinden kadının azade olduğu bir alan yaratmak feminist perspektiften de uzaklaşmak anlamına gelir. İncelenen literatür bloğunda da iktidar ilişkileri bağlamında cinsiyetler arası iktidar ilişkilerine yeterince yer verilmediği görülmüştür. Örneğin Ayten çalışmasında hegemonik erkekliği kavramsal olarak tartışırken, kavramın "farklı erkekliklerin kendi aralarındaki ilişkiyi -rekabet ve/ya dayanışma- ve hiyerarşik yapılanmayı anlatmak için kullanıldığını" (2020, s.173) ifade etse de kadına yönelik tahakküm sadece "kadının yanı sıra" ifadesine sıkıştırılır. Halbuki Connell'in ifadesiyle "hegemonik erkeklik daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir" (1987, s. 183: vurgular bana aittir). Connell'in farklı erkeklik kategorileri, temelde bu biçimlerin erkeğin kadını sistematik biçimde tabi kıldığı patriarkadan aldıkları paya göre düzenlenir. Dolayısıyla farklı erkekliklerden bahsedebilmenin ön koşulu, patriarkanın cinsiyet rejiminde kadının tabi kılındığı tahakküm mekanizmalarının tanınmasıdır.

Öte yandan, hegemonik erkekliğin sadece erkeklikler arası hiyerarşilerde ele alınmasının da çok başarılı sonuçlandığını söylemek mümkün değildir. En basitinden, Connell'in hegemonik erkeklik kategorisi dışındaki farklı erkeklikler, literatür içerisinde kendine çok yer bulmaz. Örneğin Çelik, Doğan ve Sivri çalışmalarında hegemonik erkekliğin ihtiyaç duyduğu iş birliğini sadece Connell'in "öne çıkan/vurgulanan kadınlık" kavramı bağlamında ele alırken, metinde tek bir "suç ortağı erkeklik" bahsinin geçmediği görülür (2019, s.96-97). Farklı erkekliklerden bahsedildiğinde ise hegemonik olan ve onun karşıtı biçiminde, örneğin Elgün'un

çalışmasındaki “hegemonik ve madun⁵ erkeklikler” gibi Demetriou’nun eleştirisini haklı çıkaracak bir düalizme indirgeme söz konusudur (2020, s. 886). Halbuki Connell, cinsel politika sisteminin bütünlüklü analizi için ısrarla, suç ortaklığının ve nedenlerinin araştırılmasının önemini altını çizer (1987, s.185). Zira hegemonik erkeklik modeli, iddialara göre, neredeyse hiçbir erkek tarafından karşılanmaz; oysa erkeklerin çoğunluğu kadınları tabi kılan patriarkal sistemden ayrıcalık devşirir (2005, s.79). Cinsel politika sistemindeki önemi ve çoğunluğu düşünüldüğünde suç ortağı erkeklikler, kesinlikle daha fazla ses verilmesi gereken bir alandır.

Hegemonik erkeklik, iktidar ilişkilerini ön plana çıkarıp, bu ilişkileri daha geniş söylemler ve sistemik yapılarla ilişkili olarak ele aldığında şüphesiz verimli bir kavram olabilir. Nitekim kavrama yönelik eleştirileri göz önünde tutarak, özellikle film incelemelerinde hegemonik erkekliği standart bir tipolojiye indirmekten imtina eden Yüksel (2019) ve Barutçu’nun çalışmaları (2019) gibi ve kavramsal araçlarını hem kadının tabiiyetini hem de farklı erkeklikleri konu edinen iktidar ilişkilerini incelemeyi mümkün kılacak şekilde seçen (daha önce de bahsedildiği üzere) Bozok (2009) ve Özbay’ın çalışmaları (2013) gibi feminist eleştirel çalışmalar da mevcuttur. Benzer biçimde, hegemonik erkeklik ve soyadı ilişkisini inceleyen Uluğ’un (2015) ve blogger babaları konu alan Demiriz ve Baran’ın (2018) çalışmaları da feminist epistemolojiyi kendine dert edinen az sayıdaki çalışmalar arasında yer alır.

Modernist ve özcü paradigma

Kavramla ilgili sorun, sadece hegemonya ile ilgili değil aynı zamanda erkeklik kavramının kendisiyle de ilişkilidir. Zira erkeklik, kendilikten, cinsiyet kimliğine, cinsiyetli stereotiplerden, davranışlara ve kurumsal pratiklere kadar çok geniş bir çeşitlilikte, birçok durumda belirsiz bir şekilde, geniş bir yelpazedeki toplumsal fenomenlerin kısaltması olarak kullanılabilen bir kavramdır. Örneğin, erkeklik yerine “erkekler”in kullanılmasını öneren Hearn, erkeklik kavramını kendisinin de bir çalışmasında “bir görünüş, kişinin kadın ya da erkek olduğuna dair işaretler” olarak kullanırken, bir başka çalışmasında ise “daha geniş biçimde toplumsal inşacı ya da post-yapısalcı bir çerçeveden” kullandığını ifade eder. Erkeklik de tıpkı kadın ve erkek gibi, masum bir kategori değildir. Bu anlamda, Hearn erkeklik ve kadınlığın çoğunlukla birbirini tamamlayıcı düalist bir kategorileştirme üzerinden, bu kategorilerin nasıl üretildiğini sorunsallaştırmadan ya da erkekliği deneyimden bağımsız bir şekilde bir “öz” olarak ele almanın, heteronormatif patriarkaya hizmet edeceğinin altını çizer (1996). Dolayısıyla, hegemonik erkeklik kavramına yöneltilecek bir diğer eleştiri, erkeklik kavramını biçimlendiren özcü ve modernist paradigmaya yöneliktir.

Erkeklikten erkekliklere geçiş, bir noktada bu özcülük sorununu aşmaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilebilir. Nitekim Connell, hegemonik erkeklik kavramını önerdiğinde, cinsiyeti özcülükte temellenen bir anlayış üzerinden okumayı reddetmiş ve hatta oldukça Butlercı denebilecek bir yaklaşımla cinsiyeti bir yüklem olarak tanımlamıştır (1987, s.140). Fakat bugün alandaki çalışmalarda, erkeklik için çoğu kez saldırganlık, rekabetçilik ve duygusal kopukluk vb. gibi “eril” niteliklerden oluşturulmuş listelerle karşılaşılması daha olasıdır. Bu listeler, erkekliği tanımlayan cinsiyet anlayışının doğa/kültür düalizmi varsayımıyla ilişkilidir. Zira bu varsayımlar beraberinde, beden cinsinin (sex) cinsiyetin (gender) inşası için

⁵ Madun, subaltern kelimesinin karşılığı olan ve özellikle sömürgecilik sonrası çalışmalarında kullanılan bir kavramdır. Connell ise madunun bu teorik ve politik bagajıyla ilişkileneceğini, “tabi kılınan erkeklikler”i tarif ederken özellikle subordination kullanmıştır (bkz. Connell, 2005, s.76). Fakat terim Türkiye’de ağırlıklı olarak “madun” olarak dolaşıma girmiş durumdadır.

sabit bir temel olduğu ve ikisi arasında zorunlu bir uyum olduğu anlayışını beraberinde getirir (Petersen, 2003).⁶ Nitekim incelenen literatür bloğunda, Özkantar'ın çalışmasında olduğu gibi “beden cinsinin doğal ve biyolojik olduğu”, “kadın ve erkeğin biyolojik açıdan evrensel olduğu” (2019, s.19) gibi söylemlerin yer aldığı özcü çalışmalarla karşılaşmak mümkündür. Bu açıdan, erkeklik kavramının erkeklikler haline getirilmiş olması özellikle erkekler arasındaki hiyerarşileri ortaya çıkarmasından dolayı benimsenmiş olsa da bu özcülükle hesaplaşılmamıştır. Erkeklik kavramının, popülerleştikçe iktidar boyutunu yitirip sadece erkeklerin ezilmesiyle ilişkilenebilen bir çoğulluğu ifade etmeye başlaması (Brod 1994; Hearn ve Collinson, 1994) ve biyolojik özcülüğe meyyal olduğu düşünüldüğünde, amaçladığı hedeflere ulaşmak konusunda çok da başarılı olmadığı söylenebilir.

Kategorik düşünme

Hegemonik erkeklik, temelde kategorik bir düşünme biçimidir. Bu noktada, belki de çok ortada olduğu için, sorulmayan bir soru söz konusudur: İktidar ilişkilerine dikkat çekmek için neden hegemonya kavramına ihtiyaç duyulsun? İktidar ilişkileri olduğu gibi, yani “iktidar ilişkileri” olarak ele alınamaz mı? Zira hegemonya kavramı, bir üstünlük anlayışı üzerinden tanımlanır ve bu anlayış, iktidar ilişkilerini birinin diğeri üzerindeki egemenliği olarak, sadece yukarıdan aşağıya ilişkiler olarak tanır. Tam da burada, Michel Foucault iktidar ilişkilerine dair anlayışı iktidarın bir baskı mekanizmasından daha fazlası olduğunu, yatay ilişkilerde de işlediğine işaret eden teorisiyle genişletir. Foucault'ya göre iktidar, öznelere bastırmaktan ziyade onları tanımlayıcı biçimde işler. Dolayısıyla özne “iktidarın dışında ve karşısındaki şey değil, ... iktidarın birincil bir... etkisi ve aynı zamanda bir etkisi olduğu ölçüsünde de bir aracıdır: iktidar kurduğu, oluşturduğu birey üzerinden işler” (Foucault, 2011, s.107). Bu anlayış, özneyi sadece maruz kalan, pasif bir bakış açısından kurtardığı için önemlidir. Böyle bir iktidar ilişkileri ve özne anlayışı, hegemonik erkeklik bağlamında iktidar ilişkileri içerisindeki rızayı, direnişi ve sürecin tüm çelişkilerini açıklayabilir. Aynı şekilde, “sahip olunan iktidar” anlayışının dışına çıkmak, örneğin tabi kılınmış erkekliklerin patriarkayı nasıl yeniden ürettiğini açıklamaya da yardımcı olabilir. Böylelikle, erkeklik deneyiminin inşasında bu deneyime dair söylemsel pratikler ve deneyimin iktidar ilişkileri tarafından nasıl örgütlendiği arasında bir seçim yapmak zorunda kalınmaz. Aksine, bu iki hattı, öznenin (belirli bir iktidar ilişkisi içerisinde kurulduğu) deneyimle nasıl ilişkilendiği, yani iktidar ve etik eksenlerini birbirine bağlama imkânı söz konusu olur (ki bu alanlar hiçbir zaman birbirinden ayrı olmamıştır) (Keskin, 2005; Revel, 2012).

Benzer biçimde Hearn de hegemonik erkeklik kavramına yönelttiği eleştirilerde, erkek hegemonyasının hegemonik erkeklik kavramıyla yeterince kapsamlı ve doğrudan incelenmediğini iddia ederek “erkeklikten erkeklere” geçişi önerir. Erkeklerden bahsetmeye çekinmeyen Hearn, erkeklerin bir erkek hegemonyasında biçimlenirken aynı zamanda bu hegemonyayı biçimlendirdiklerinin altını çizerek (2004). Bu eleştiri (ya da çağrı), erkeklik çalışmalarına yönelik feminist eleştirilerin öncelikli başlıklarından biri olan “faillik” meselesiyle yakından ilişkilidir. Zira erkeklik çalışmalarında “açıklayıcı bir klişe” haline gelen erkeklik, McMahan'ın da altını çizdiği gibi erkeklerin maddi pratiklerini göz ardı ederek, sorunu “erkeklik” olarak gösterir (1993, s. 690-691). Bu nokta, aslında her ne kadar Connell kavramın tarihselliğini, çelişkilerini ve ilişkiselliğini vurgulamaya çalışsa da kategorik düşünmenin mantığından kaçabilmenin çok da kolay olmadığını gösterir. Kategori, doğası gereği, ilişkilenebilir ve karşılaşmaları özelliklere indirgemeye,

⁶ Bu anlayış, özellikle de trans çalışmaları açısından oldukça sorunludur.

sabitlemeye meyilli bir araçtır. Çelişkili biçimde, erkeklik kategorilerinden vazgeçmemiş olan Connell da bu noktayı, cinsiyet rolü teorisinin bireyciliğe indirgeme eğiliminin yanında “kategoriciliğin de azimle büyük resimde kaldığını ve bu resmi kalın bir fırçayla boyadığını” (1987, s. 54) ifade ederek desteklemiş görünür.

Andrea Waling (2019), güncel cinsiyet çalışmalarının cinsiyetin akışkan çokluğunu teorileştirme çabası içindeyken erkeklik çalışmalarının ısrarla kategorik bir düşünme biçimine saplanıp kaldığından bahseder. Dolayısıyla, bir yanda sabit cinsiyet anlayışını ve cinsel kimlik kategorilerini alt üst etmeye çalışan oldukça zengin bir çalışma alanı varken, erkeklik çalışmalarının modernitenin özcü erkek ve erkeklik kategorilerinde yoluna devam etmeye çalıştığı söylenebilir (Beasley, 2015). Burada kastedilen, Gayatri Spivak’ın hak mücadeleleri söz konusu olduğunda geçici bir “aynı ve birleşik” cephe oluşturma stratejisi olarak tanımladığı “stratejik özcülük” (1996) değildir; bu anlamda stratejik özcülük özellikle cinsiyete dayalı şiddet gibi konularda yararlı, hatta gerekli bile olabilir. Bundan bağımsız olarak, erkeklik çalışmalarında kullanılan teorilerin erkeklerin davranış ve deneyimlerini belirli bir erkeklik tipolojisi üzerinden kategorize etme eğilimi çok açıktır. Hegemonik erkeklik bunun sadece bir örneğidir. Waling, teorisyenlerin erkekliği “kapsayıcı erkeklik, toksik erkeklik, mozaik erkeklik, melez erkeklik vb.” adlandırma eğilimine dikkat çeker (ayrıntılı bir tartışma için bkz. Waling, 2019). Bu adlandırma sevdası, yukarıda işaret edilen etik alanı, yani erkeklerin kendi yapıp etmeleriyle nasıl ilişkilendiğini içermez. Dolayısıyla mesele sadece hegemonik erkekliğin görünür kılmayı hedeflediği iktidar ilişkilerinden kadınların dışlanması değil erkeklerin de dışlanmasıdır. Bu açıdan, kategorik düşünme biçiminin en büyük tehlikesi, erkek failliğini ihmal etmesidir. Tıpkı aşağıdaki alıntıda olduğu gibi:

“... Erkekliğe ilişkin doğru olmayan efsaneler, elbette yalnızca cinsellik alanıyla sınırlı değil. Başta fiziksel etkinlikler ve onların çeşitli boyutları olmak üzere, iyi dövüşmek, iyi içki içmek, içip sarhoş olmamak gibi boyutları da var erkekliğin... Peki erkekler bunca şiddete ve işkenceye neden maruz kalıyorlar? Sürekli kendini kanıtlamak, birilerini pataklamak, kuyruğu her zaman dik tutmak, içki içip sarhoş olmamaya çalışmak, hep başarılı, güçlü, kararlı, dayanıklı olmaya çalışmak neden? Aslında belki de soru şu olmalı: erkeklere bunca işkenceyi yaptıran, bunca akla ve bünyeye zararlı hareketi yapmaya zorlayan mekanizma nasıl işliyor?” (Cengiz, vd., 2004, s.67)

Erkeklerin failliği söz konusu olduğunda dil, örnekteki gibi pasifleşir; fail, erkeklik olur, erkek de onun mağduru. Hatta “kadın doğulmaz kadın olunur”, birden “erkek, erkek doğmaz, erkek yapılır”a dönüşür (Onur ve Koyuncu, 2004, s.32). Ya da suç ortağı erkekliklerden “piyon” olarak bahsedilir (Kepekçi, 2012, s.78). Burada açıkça, McCarry’nin altını çizdiği gibi (2007), erkekliğin, suçu eleştirmek yerine belirsiz bir toplumsal yapıya kaydıracak ve erkekleri ayrıcalıklı konumlarından yararlanmaya devam eden güçsüz kurbanlar haline getirecek biçimde kullanıldığı görülür. Bu bağlamda, her gün erkekler tarafından onlarca kadının öldürüldüğü bu ülkede, eleştirelilik iddiası olsun olmasın erkeklik çalışmalarında haddinden fazla sık kullanılan bir mottoya dönüşmüş olan Tayfun Atay’ın (2004) “Erkeklik en çok erkeği ezer!” cümlesi de benzer bir kurbanlaştırma vurgusu taşır.

Erkeklerin zararlı davranışları için erkekliğin suçlanması, dolayısıyla zararlı davranışın eyleyeni olan erkeğin o davranışa dair sorumluluğuyla ya da eylemiyle nasıl ilişkilendiğinden konuşulmaması anlamına gelir. Nitekim, Çarpar ve Gönç Şavran “şiddet ya da saldırganlığı ‘erkek kültürü’ aracılığı ile erkeklere dayatılan özellikler” olarak niteler (2019, s. 274). Erkekler böylece kendi eylemlerinden ve erkeklikten ayrılır (McCarry,

2007, s. 410). Bu ayırım, Cengiz, Tol ve Küçükural'ın (2004) çalışmalarında, erkek özneyi erkeklik pratikleri ile reel olmayan erillik durumu arasında pasif bir konuma yerleştirdikleri "boşlukta" ve yine bir başka örnek olarak, Şenol ve Çalar'ın şu satırlarında net biçimde görülebilir: "erkek olmak için kendi olmaktan uzaklaşıp toplumun istediği olmayı tercih etmek zorundadır" (2008, s.4). Böylece, erkeklik, erkeklerin sorumlu olmadığı, erkeklere yapılan, erkeklerin kurbanı olduğu bir şey olarak ortaya çıkar. Failliğin toplumsal koşullar aracılığıyla belirleniyor olması, bir paradoks olabilir. Ama bu, Butler'ın ifadesiyle, "failliğin imkânsız olduğu anlamına gelmez. Failliği mümkün kılan koşulun paradoks olduğu anlamına gelir, o kadar" (2020, s.19). Bu tartışma bağlamında, erkeklik çalışmalarının bu şekilde giderek erkeklerin dünyayı gerçekte nasıl deneyimlediklerine mesafelendiği iddia edilebilir (Waling, 2019). Nitekim erkeklerin "mağduriyetinin" konuşulmasının elzem olduğu sınıf ilişkileri, cinsel şiddet gibi alanlardaki çalışmalar yok denecek kadar azdır (Bozok, 2009). Üstelik zemindeki bu kayma, erkeklerin farklılıklarına odaklanarak özellikle patriarkal sistemden devşirdikleri ayrıcalıklar alanı gibi devasa ortaklıkları da görünmez kılar.

Sonuç

Türkiye sosyal bilimler alanında, teori her zaman bir üvey evlat olagelmıştır. Teori, çalışmanın geri kalanından kopuk (Ergut, 2004; Bora, 2020) bir "bir bilene soralım" (Salgırlı ve Yardımcı, 2011, s. 6) bölümü olarak, kavramlar üzerine ve kavramlarla birlikte düşünmeden, bir an önce geçilip "esas meseleye" gelmesi gereken bir bölüm muamelesi görür. Halbuki ne teori pratiğin ne de pratik teorinin bir sonucudur. Kendisi bir pratik olan teorinin, sahip olduğu alet çantasındaki araçlardan biri de kavramlardır (Foucault, 2011, s. 31-32) ve bunların kullanım sorumluluğu araştırmacıya aittir. Kaldı ki bu kavramlar aracılığıyla üretilen bilgi ve bilimsel söylemin kendisi de bir iktidar ilişkisi içinde gerçekleşir. Dolayısıyla, feminizmle ittifak halinde olacak bir erkeklik çalışmalarının epistemolojisi ve yöntemsel araçlarıyla ilgili sorunların araştırılması oldukça önemlidir.

Feminist epistemoloji, bilimin temsillerine ve onun erkeklik ve kadınlık yapılarına ilk günden beri meydan okumaktadır; erkeklik çalışmaları bunu neden yap(a)masın? Petersen (2003) araştırmacıların cinsiyetli iktidar ilişkilerine, eşitsizliğe ve toplumsal değişim mekanizmalarına ilişkin anlayışa ve daha da önemlisi bu doğrultudaki feminist mücadeleye katkıda bulunmak için kullandıkları belirli bilme yollarını refleks olarak kullandıklarının ve bu bağlılıklarının sonuçlarının farkında olmalarının önemini altını çizer. Zira bilginin üretilme biçimlerinin geçmişi ve bu bilginin patriarkal normları besleme potansiyeli meselenin bizzat konusudur. Patriarkanın ürünü olan kavram ve yaklaşımları yeniden üreten teorilerin ve yöntemlerin analiz edilmemesi ya da görmezden gelinmesi, nesnellik iddiasına sahip "bilme yollarını" olduğu gibi kabul etmek, dolayısıyla da patriarkaya dokunmadan alanı politikliğinden arındırmak anlamına gelir (Frank, 1993, s. 336).

Bu açıdan, bu eğilimin kendisinin alan tarafından sorunsallaştırılması ve kişisel olarak da çalışmacının "yaptığım şey neye hizmet ediyor" sorusunu ufkundan hiç ayırmaması gerekir (Brod, 1994). Hearn'ün aşağıdaki soruları, erkeklik çalışmalarındaki her araştırmacının kendine ve çalışmasına yönelik olarak tekrar tekrar sorması gereken sorulardır:

"(Çalışmam)... Erkek iktidarının karmaşıklığını göstermenin ve yıkmanın, erkek otoritesinin altını oymanın, şiddeti sona erdirmenin vb. bir yolunu mu sağlıyor; yoksa erkeklere çok az sorumlulukla, çok az değişimle güç ve otorite kullanacak, cinsiyet siyasetine ve cinsiyet araştırmalarına müdahale edecek kolay bir yol mu sunuyor? Patriarkayı nasıl alt üst eder? Patriarkayı gizliyor, hatta pekiştiriyor mu? Kadınlara fayda sağlıyor mu?" (2004, s. 63)

Bu sorular, erkeklerin hegemonyayı ve hegemonik tanımları nasıl reddedeceklerine, onlardan nasıl vazgeçeceklerine dair sorulardır aynı zamanda; eğer amaç değişirse. Dolayısıyla bu hegemonyaya meydan okumayan bir erkeklik çalışması ya da neden meydan okuyamadığıyla yüzleşemeyen bir çalışma biçimi patriarkanın kendisine hizmet eder. Bu noktada, en temel soru erkeklik çalışmalarında feminizmin nerede olduğu, nasıl ve hangi biçimlerde kullanıldığıdır. Bu anlamda, herhangi bir dönüşümle ilgilenmeyen ya da (kavram özelinde) "karşı-hegemonik" olmayan bir erkeklik çalışması tedirginlikle ele alınmalı, hatta terk edilmelidir. Zira sanılanın aksine, cinsiyet çalışmaları de facto olarak özgürleştirici ve dönüştürücü değildir. Whitehead'in de lafını esirgmeden ifade ettiği gibi "verimsiz, steril (apolitik), feminist tartışmaları yakalayamayan ve erkekler hakkında pek de bir şey söylemeyen, kullanışsız ama popüler bir çalışma alanına" dönüşmüş erkeklik çalışmalarının, tıpkı erkeklerin ayrıcalıklı dünyalarından vazgeçmeleri gerektiği gibi, modernist paradigma etrafında kurulmuş bu güvenli alanı terk etmesi gerekir (1999, s. 61). Burada, beyazlık çalışmalarının önde gelen kavramlarından biri olan, erkeklik çalışmaları için de oldukça verimli olabilecek ayrıcalık kavramına işaret edilmesi isabetli olacaktır (Kimmel ve Ferber, 2003; Pease, 2010). Ayrıcalığın yokluğundansa, varlığını tespit edebilmek daha zordur. Zira sağladığı konfor; görmeye ve bilmeye zorlamaz insanı. Bu bilgisizliğin kendisi, bir toplumda sadece güçlülerin sahip olabildiği bir lüks ve haktır. Ünlü'nün "bilgisizliği" bir araştırma sahası olarak kabul ederek beyazlık üzerine çalışan sosyal bilimcilerden aktardığı şu satırlarda duyulması gereken bir şey var:

"Beyazlar sorumluluk, suç ortaklığı, suçluluk gibi duyguları yaşamamak için ırk meselesiyle ilgili bilgisizliklerine dört elle, tutkuyla sarılırlar. Bu tutku bir direnişi ima eder; zira kişi bilgi yokluğundan değil, bilgiye karşı olan ilgisizliğiyle bilgisiz kalır...pasif değil aktif bir bilgisizlik söz konusudur." (Steyn, 2012, Sullivan ve Tauna, 2007'den aktaran Ünlü, 2019, s. 59 – 60)

Cümlelerin başındaki "beyazlar", "erkekler" olarak değiştirildiğinde anlam neredeyse olduğu gibi korunur. Bu yüzden alanın amacı, bu cümlelerdeki "beyazları" "erkeklik çalışmaları" ile değiştirememek olmalıdır. Daha ziyade akademi ekseninde ilerleyen erkeklik çalışmalarından, feminizm gibi bir özgürleşme mücadelesinden hareket etmediği için "hayatın parçalanmış hakikatlerini kavramsallaştırması" belki beklenemeyebilir; fakat "pratikte araçsal bir ilişki kurarak kavramları hayata geçirmeye çalıştığı müddetçe de eleştiri iddiasında başarısız" olacağı da bilinmelidir (Ahıska, 2020, s. 488). Dolayısıyla belki topyekûn kavramdan değil ama ona yönelik bağlılıktan vazgeçmenin ciddi ciddi düşünülmesi gerekir (Repo, 2019). Zira vazgeçmek mevcut potansiyeller ve potansiyelsizliklerle eleştirel bir yeniden ilişkilene imkânı barındırır.

Son olarak, hegemonik erkeklik kavramına yöneltilen, kavramın muğlaklığı, iktidar ilişkilerini göz ardı ederek standart bir tipolojiye dönüşmesi, özcü ve modernist bir paradigmayı takip etmesi ve kategorik düşünme biçimine takılıp kalması şeklinde dört başlıkta özetlenen eleştirilerin her birinin bu çalışmada incelenen literatürde kendine karşılık bulduğunu hatırlayalım. Fakat niyeti ve amacı ne olursa olsun, patriarkal sistem içerisindeki iktidar ilişkilerini feminist bir ilke temelinde ele almayan bir erkeklik çalışması, erkeklere yeni bir

ayrıcalık alanı açarak patriarkanın üretimine katkıda bulunmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Bu yüzden, erkeklik çalışmalarının yöntem ve epistemolojilerinin daha sık tartışmaya açılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Ahıska, M. (2020). Kadınsı Politikanın Zamanı: İktidar - Dürtüsü ve Feminizm. Feryal Saygılıgil ve Nacide Berber (Der.), Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Feminizm Cilt 10 (s. 488-499). İstanbul: İletişim.
- Atay, T. (2004), “Erkeklik” en çok erkeği ezer!. Toplum ve Bilim, 101: 11 – 31.
- Beasley, C. (2009). Is masculinity studies increasingly the “odd man” out? Considering problems and possibilities in contemporary gender/sexuality thinking. A. Biricik ve J. Hearn (Der.), Deconstructing the hegemony of men and masculinities (s. 173-181) (Vol. VI). Linköping and Örebro, İsveç: Centre of Gender Excellence (GEXcel).
- Beasley, C. (2012). Problematizing contemporary men/masculinities theorizing: The contribution of Raewyn Connell and conceptual-terminological tensions today. The British Journal of Sociology, 63, 747-765. doi: [10.1111/j.1468-4446.2012.01435.x](https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2012.01435.x)
- Beasley, C. (2013). Mind the Gap? Masculinity Studies and Contemporary Gender/Sexuality Thinking. Australian Feminist Studies, 28:75, 108 -124. doi: 10.1080/08164649.2013.761949
- Beasley, C. (2015). Caution! Hazards ahead: Considering the potential gap between feminist thinking and men/masculinities theory and practice. Journal of Sociology, 51, 566-581. doi: 10.1177/1440783314553317
- Bora, T. (2020). Tanıl Bora ile İletişim Yayınları ve editörlük deneyimini konuştuk. Türkiye’de Yayıncılığın Hafızası. Ağustos Görüşmesi, Erişim: 28 Şubat 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=Ke7siQZybG4&feature=youtu.be>
- Bozok, M. (2019). Raewyn Connell ve Erkeklik Çalışmalarının Köşe Taşı Çalışması Olarak Erkeklikler, ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar. 9, Mayıs, 199-205.
- Brod, H. (1994). Some thoughts on some histories of some masculinities: Jews and other others. D.S. David ve R. Bannon (Der.), Theorizing Masculinities. Thousands Oaks, CS: Sage.
- Butler, J. (2010). Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi (B. Ertür, Çev.). İstanbul: Metis.
- Butler, J. (2020). Çöz(ül)en Cinsiyet (B. E. Aksoy, Çev.). İstanbul: Monokl.
- Carrigan, T., Connell, R. W. ve Lee, J. (1985). Towards a new sociology of masculinity. Theory and Society 14 (5): 551- 604.
- Connell, R. W. (1987). Gender and Power. Sydney, Australia: Allen and Unwin.
- Connell, R. W. (2005). Masculinities, Second Edition. Berkeley ve Los Angeles: University of California Press.

- Connell, R. W. ve Messerschmidt J. W., (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender and Society*, 19 (6): 829 – 859. doi: [10.1177/0891243205278639](https://doi.org/10.1177/0891243205278639)
- Demetriou, D. (2001). Connell's concept of hegemonic masculinity: a critique. *Theory and Society*, 30 (3), 337-361. doi: [10.1023/A:1017596718715](https://doi.org/10.1023/A:1017596718715)
- Ergut, F. (2004). Disiplinlerarasılık, teori ve tezden çıkmış kitaplar üzerine serbest vezinde yazılmış düşünceler. *Toplum ve Bilim*, 100, 39 -43.
- Foucault, M. (2011). Entelektüel ve İktidar. Entelektüelin Siyasi İşlevi, seçme yazılar 1. (I. Ergüden, O. Akınhay ve F. Keskin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı.
- Frank, B. W. (1993). The "new men's studies" and feminism: Promise or danger? T. Haddad (Der.), içinde, *Men and masculinities: A critical anthology* (s. 333-343). Toronto: Canadian Scholars Press.
- Gedizlioğlu, D. (2020). LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü. Ankara: KaosGL.
- Günay – Erkol, Ç. (2018). İlet, zillet, erkeklik: eleştirel erkeklik çalışmaları ve Türkiye'deki seyri. *Toplum ve Bilim*, 145, 6 - 32.
- Güvenç Salgırlı, S. ve Yardımcı, S. (2011). Bu Sayıda... *Toplum ve Bilim*, 122, 3-8.
- Hearn, J. (1996). Is Masculinity Dead? A Critique of the Concept Masculinity/Masculinities. M. Mac an Ghail (Der.), içinde, *Understanding Masculinities: Social Relations and Cultural Arenas* (s. 202-217). Buckingham. UK: Open University Press.
- Hearn, J. (2004). From hegemonic masculinity to the hegemony of men. *Feminist Theory*, 5(1), 49-72. doi: [10.1177/1464700104040813](https://doi.org/10.1177/1464700104040813)
- Hearn, J. ve Collinson, D. L. (1994). Theorizing unities and differences between men and between masculinities. H. Brod ve M. Kaufman M. (Der.), *Theorizing Masculinities*. Thousands. Oaks, CA: Sage.
- Keskin, F. (2005). Sunuş: özne ve iktidar. *Özne ve İktidar* (s.11-25). İstanbul: Ayrıntı.
- Kessler, S. J., Ashenden, D. J., Connell R. W. ve Dowsett, G. W. (1982). *Ockers and disco-maniacs*. Sydney, Australia: Inner City Education Center.
- Kimmel, M. ve Ferber, A. (Der.) (2003). *Privilege: A Reader*. Westview Press, Boulder, CO.
- Martin, P.Y. (1998). Why can't a man be more like a woman? Reflections on Connell's masculinities. *Gender & Society* 12 (4), 472-74.
- McCarry, M. (2007). Masculinity studies and male violence: Critique or collusion?. *Women's Studies International Forum*, 30, 2007.

- McMahon, A. (1993). Male readings of feminist theory: The psychologization of sexual politics in the masculinity literature. *Theory and Society*, 22: 675 – 695.
- Messerschmidt, J. W. (2018). *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation and Amplification*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Özküralpli, İ. (2012). Male as the victim of rape: An ontology of rape out of the ethical critique of power. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Toplumsal Düşünce Programı, İstanbul.
- Özküralpli, İ. (2013). Bir desideratum olarak vatan kavramının tanzimat dönemi erkeklik kavramı inşasındaki rolü. *Fe Dergi* 5 (1): 31-42.
- Pease, B. (2002). (Re)Constructing men's interests. *Men and Masculinities*, 5. doi: [10.1177/1097184X02005002003](https://doi.org/10.1177/1097184X02005002003)
- Pease, B. (2010). *Undoing Privilege; Unearned Advantage in a Divide World*. Londra, New York: Zed Books.
- Repo, J. (2019). Unlearning Gender. *The Philosopher*. 107 (3). Erişim <https://www.thephilosopher1923.org/repo>.
- Petersen, A. (2003). Research on men and masculinities: Some implications of recent theory for future work. *Men and Masculinities* 6 (1), 54-69.
- Revel, J. (2012). Özne/Öznellik. Foucault Sözlüğü (Veli Urhan, çev.) (s. 101-103), İstanbul: Say.
- Spivak, G. C. (1996). *Subaltern studies: Deconstructing historiography*, D. Landry ve G. Maclean (Der.) *The Spivak reader: Selected works of Gayatri Chakravorty Spivak* (s. 203-236) Londra: Routledge.
- Steyn, M. (2012). The ignorance contract: Recollections of apartheid childhoods and the construction of epistemologies of ignorance, *Identities: Global Studies in Culture and Power*, 19 (1): 8 – 25.
- Sullivan, S. ve Tauna, N. (2007). "Introduction", S. Sullivan ve N. Tauna (Der.), içinde, *Race and Epistemologies of Ignorance*. Albany: SUNY Press.
- Ünlü, B. (2019). *Türklük Sözleşmesi. Oluşumu, İşleyişi ve Krizi*. Ankara: Dipnot.
- Waling, A. (2019). Rethinking masculinity studies: Feminism, masculinity, and poststructural accounts of agency and emotional reflexivity. *Journal of Men's Studies*, 27 (1). doi: [10.1177/1060826518782980](https://doi.org/10.1177/1060826518782980)
- Whitehead, S. M. (1998). Hegemonic masculinity revisited. *Gender, Work and Organization* 6 (1), 58-62.